

тересів, а часто й фінансової залежності від одного чи групи підприємств, які володіють більшою частиною акцій концерну.

Підсумовуючи зазначене вище, зауважимо:

1. Недержавні сільськогосподарські об'єднання в Україні мають пріоритетне значення і відіграють одну із вирішальних ролей у вирішенні господарських проблем.

2. Історичний досвід і аналіз сучасних аграрних відносин в Україні свідчать, що саме аграрний сектор є сприятливим середовищем для розвитку сільськогосподарської кооперації.

3. В умовах ринкових відносин виникає необхідність більш детального вивчення різних форм сільськогосподарських об'єднань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філіппов К. В. Сільськогосподарська кооперація України в 20-ті роки ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України». – Х., 1999. – 18 с.
2. Гаєцька-Колотило Я. З. Організаційно-правові форми сільськогосподарської кооперації в Україні : дис. ... канд. юрид. наук / Гаєцька-Колотило Я. З. – К., 2003. – 198 с.
3. Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі у реформуванні економіки України на ринкових засадах [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 19 груд. 2000 № 1348/2000. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1348%2F2000>. – Назва з екрана.
4. Про сільськогосподарську кооперацію [Електронний ресурс] : Закон України від 17 лип. 1997 р. № 469/97-ВР. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=469%2F97-%E2%F0>. – Назва з екрана.
5. Правове становище господарських об'єднань [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.info-works.com.ua/kursovi/pravo/238.html>. – Назва з екрана.
6. Колібаба Р. О. Дослідження стану аграрної галузі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=57447&catid=57141. – Назва з екрана.
7. Зіновчук В. В. Кооперативна ідея в сільському господарстві України і США / В. В. Зіновчук. – К. : Логос, 1996. – 224 с.

УДК 331:316.4

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДСИСТЕМИ СУЧАСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

І. О. Харічкіна

У ринкових умовах господарювання сучасні організації, в тому числі й системи споживчої кооперації, зіткнулися не тільки зі значною низкою внутрішніх економічних проблем (збитковість окремих видів діяльності, високий рівень морального та фізичного зносу основних фондів, низька рентабельність діяльності, продуктивності праці, високий рівень плинності кадрів тощо), але і зовнішніх (низька платоспроможність населення, високий рівень інфляції тощо). В цих умовах галузь, яка має високий потенціал розвитку,

як засвідчує світова практика господарювання, для реалізації економічних і соціальних цілей повинна самостійно віднайти резерви (зовнішні та внутрішні) не тільки з метою стабілізації фінансово-господарської діяльності, але й формування конкурентних переваг з урахуванням євроінтеграційних процесів і соціалізації економіки України.

Проблеми соціального розвитку підприємств і організації досліджувала низка вітчизняних і зарубіжних науковців: Н. Г. Веселова, М. Кизим, Н. Горелова, В. Гриньова, П. Спі-

кер, О. Холостова, А. Ягідка, В. А. Пономарев, С. Д. Ільєнков, Г. В. Щокін. Зокрема проблеми стосовно споживчої кооперації вивчали такі науковці: І. А. Маркіна, Л. М. Шимановська-Діанич, П. Ю. Балабан, В. П. Косаріна, Г. П. Скляр, П. Ю. Балабан та ін. Однак слід зазначити, що, незважаючи на значну кількість праць, єдиної думки стосовно соціального розвитку підприємства й організацій як споживчої кооперації, так і інших галузей, у ринкових умовах господарювання не існує.

Тому метою статті є дослідження теоретичних і практичних аспектів процесу управління розвитком соціальної підсистеми організацій системи споживчої кооперації України в ринкових умовах господарювання.

На сучасному етапі розвитку суспільства будь-яке підприємство розглядається як соціально-економічна система, де головний елемент – це працівник з його потребами і мотивами, від ефективності та продуктивності якого залежить прибутковість і ефективність діяльності сучасних підприємств. Однією із сучасних тенденцій є: на макрорівні-орієнтація на соціалізацію економіки, а на мікрорівні – зростання соціальної відповідальності підприємств та створення передумов і забезпечення можливостей працівникам реалізувати свій потенціал, вести здорове, повноцінне, творче і активне життя (рис. 1).

Рис. 1. Управління соціальним розвитком сучасних соціально-економічних систем

У свою чергу, власники підприємств і керівництво повинні сформувати й використовувати соціальну політику, основи якої формуються на державному рівні.

Відносно поняття «соціальна політика держави» у науковій літературі не існує єдиного тлумачення. Так, А. Крупнік зазначає, що «соціальна політика – це комплекс заходів, що здійснюється державними інституціями та недержавними суб'єктами з метою виявлення, задоволення та узгодження потреб та інтересів громадян, соціальних груп, територіальних громад [4, с. 8]. Інший український дослідник О. Воронін вважає, що соціальна політика – це система заходів, принципів, рішень, дій держави та інших суспільних суб'єктів, що сформувалися в суспільстві на певному історичному етапі його розвитку і спрямована на забезпечення соціальних змін у соціальному просторі [1, с. 317].

Найбільш точним і повним визначенням цього поняття, є на нашу думку, трактування

І. Григор'євої: «Соціальна політика – це діяльність держави та /або суспільства (суспільних інститутів) з узгодженням інтересів різних соціальних груп та соціально-територіальних громад у сфері виробництва, розподілу та споживання, які дають змогу узгоджувати інтереси цих груп з інтересами людини та довготерміновими цілями суспільства» [2, с. 26].

Метою соціальної політики держави є забезпечення рівноважного функціонування суспільства без струсів і потрясінь, досягнення в суспільстві злагоди, стабільності та соціальної цілісності, самодостатнього рівня життєдіяльності людей.

Це досягається за рахунок виконання основних завдань, а саме: забезпечення стабілізації рівня життя населення; сприяння розвитку України як суверенної демократичної, соціальної, правової держави; забезпечення конституційних прав і гарантій населенню; органічне поєднання політики фінансової стабілізації та економічного зростання з соціальною політи-

кою; визначення та здійснення заходів національної безпеки держави у соціальній сфері; орієнтація соціальної політики на економічно активне населення, збереження і відтворення трудового потенціалу, утворення необхідної мотивації продуктивної праці, запобігання масовому безробіттю, проведення політики заохочення ефективного платоспроможного попиту населення; підвищення якості правових норм, забезпечення збалансованості законодавчих норм і реальних можливостей їх виконання; розробка державної стратегії формування середнього класу, механізму дотримання пропорції співвідношення між рівнями доходів різних верств населення; здійснення реформ у найважливіших напрямках соціальної політики: трудових відносин та оплати праці, рівня життя, зайнятості та соціального захисту населення, освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури і спорту, відпочинку і туризму; збалансованість соціальних витрат держави; поетапне забезпечення соціальної спрямованості економіки в національних і регіональних економічних програмах; наближення національного законодавства до міжнародних стандартів відповідно до Європейської соціальної хартії, рішень ООН, конвенцій МОП, інших міжнародних норм; координація діяльності органів виконавчої влади щодо здійснення державних і регіональних програм [3].

На рівні держави соціальна політика формується через відповідні міністерства та відомства і втілюється у соціальній допомозі, соціальному страхуванні, соціальному забезпеченні, соціальних гарантіях і реалізуються через низку політик: розподілу та перерозподілу суспільного продукту; демографічну, зайнятості та охорони праці; соціального забезпечення і соціального страхування; гармонізації соціально-економічних інтересів і забезпечення соціального діалогу.

Заходи державної соціальної політики поширюються як на працюючих, так і на непрацюючих громадян, а тому впливають на розвиток усього суспільства. Об'єктами державної соціальної політики є: ринок праці та зайнятість, трудові відносини, оплата праці та доходи населення, система соціального забез-

печення населення, елементи соціальної інфраструктури та громадяни як споживачі.

Основною метою соціального захисту визначено підтримання стабільності у суспільстві, тобто попередження соціальної напруженості, що виникає через майнову, расову, культурну, соціальну нерівність, виявляється у страйках, актах громадянської непокори, сутичках між окремими групами населення [7].

На мікрорівні соціальна політика повинна охоплювати всі напрями соціальної діяльності та містити: політику доходів, політику співробітництва з профспілками, політику соціального забезпечення працівнику, політику поліпшення якості трудового життя.

Слід також виокремити і функції соціальної політики. За даними П. Шевчука, до основних функцій соціальної політики відноситься: вираження, захист, узгодження інтересів певних соціальних груп суспільства, а також окремих його членів; оптимальне розв'язання суспільних суперечностей; широка інтеграція різних верств населення, гармонізація їхніх інтересів, створення умов для суспільної злагоди; соціальний захист населення, управління соціальними процесами та інші [7].

Сучасні практика свідчить, що на рівні підприємств України постає проблема пошуку способів виявлення оптимального співвідношення виробничої, економічної й соціальної діяльності. Слід зазначити, що такий баланс дозволить не тільки ефективно управління сучасними підприємствами, але і формувати їх конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі. Також слід зазначити, що саме соціальні чинники на підприємстві будуть впливати опосередковано на результати економічної діяльності та сприяти підвищенню продуктивності праці.

Результати дослідження дозволяють зробити висновок, що нині соціальний розвиток підприємств представлений двома складовими: соціальною політикою і соціальною відповідальністю.

Соціальна політика підприємства – це управління процесом надання послуг соціального характеру співробітникам організації та членам їхніх родин. Соціальні послуги організації – це набір усіх послуг, які організація на-

дає своїм співробітникам і членам їхніх родин, крім заробітної плати. Ці послуги організація надає на основі закону, тарифних угод (генеральної і галузевої), колективного договору чи добровільно через певні соціальні плани або зобов'язання [3].

У сучасних умовах соціальна політика підприємства виконує такі функції: скорочення конфліктів; поліпшення відносин між роботодавцями і найманими працівниками; залучення нових працівників; створення сприятливого іміджу підприємства в очах громадськості; прив'язка персоналу до даної організації.

Слід зазначити, що соціальна політика підприємства при здійсненні фінансово-господарської діяльності підприємства повинна враховувати стратегічний курс підприємства і бути орієнтованою не стільки на мінімізацію витрат, але і на раціональне використання всіх ресурсів (матеріальні, фінансові, економічні,

інформаційні, людські тощо) і переорієнтувати відношення власників бізнесу до витрат на соціальні заходи. Зокрема, необхідно, щоб власники підприємств і керівництво під витратами на соціальні заходи розуміли довгострокові соціальні інвестиції, які необхідні для розвитку підприємства у довгостроковій перспективі й дозволятимуть створювати резерви для економічного зростання підприємства.

Основні напрями соціальної політики підприємства визначаються на основі цілей підприємства і його економічних можливостей. При цьому, на відміну від підприємств і організацій інших форм власності та організаційно-правових форм, особливістю підприємств і організацій споживчої кооперації України є те, що у них від самого початку їх створення передбачалася реалізація соціальних цілей (рис. 2).

Рис. 2. Соціальні цілі підприємств і організацій системи споживчої кооперації України

Зовнішня соціальна політика, яка дозволяє зрозуміти дії керівників, на сучасному етапі, у світовій практиці отримала назву соціальна відповідальність. Соціальна відповідальність

підприємства (СВП) – це соціальні відносини й ставлення, що виражають рівень ініціативних зобов'язань підприємства у сфері соціального захисту працівників й суспільства.

Різні фахівці пропонують різні визначення, хоча в них є спільна основа: СВП переймається тим, як підприємства керують комерційною

діяльністю для створення загального позитивного впливу на суспільство (табл.).

Таблиця

Тлумачення поняття «соціальна відповідальність» [5, 6]

Автор, організація	Тлумачення
Зелена книга Європейського союзу (2001 р.)	СВП означає «інтеграцію соціальних та екологічних аспектів у щоденну комерційну діяльність підприємств та в їхню взаємодію з зацікавленими сторонами на добровільній основі»
Міжнародний форум лідерів бізнесу (IBLF)	Розуміє СВП як сприяння відповідальній діловій практиці, яка дає вигоду бізнесу та суспільству й допомагає досягти соціального, економічного та екологічного сталеного розвитку через максимальне збільшення позитивного впливу бізнесу на суспільство з одночасною мінімізацією його негативного впливу
Всесвітня ділова рада за сталий розвиток (WBCSD)	Визначає СВП як «зобов'язання бізнесу сприяти усталеному економічному розвитку, працюючи з робітниками, їхніми сім'ями, місцевою громадою та суспільством у цілому для поліпшення якості їхнього життя»
Асоціація менеджерів	Має на увазі «публічний інструмент інформування акціонерів, співробітників, партнерів і всього суспільства про те, як і якими темпами компанія реалізує закладені в своїй місії або стратегічних планах розвитку мети економічної стійкості, соціального благополуччя і екологічної стабільності»

Отже, соціальна відповідальність підприємств і організацій споживчої кооперації України передбачає:

1) соціальну відповідальність перед працівниками, яка відповідає за створення якісних і безпечних умови праці, гідну, чесну, адекватну оплату праці та систему мотивації й заохочення, справедливу систему надбавок і компенсацій, корпоративну культуру, відносини, екологію праці;

2) соціальну відповідальність підприємства перед державою, тобто своєчасну та сплату податків, відрахувань, штрафів та інших платежів;

3) соціальну відповідальність підприємства перед суспільством, регіоном, територією, на яких воно працює й передбачає ініціативні і компенсаційні витрати та програми з участі у суспільному житті, його розвитку, покращенню умов існування громади на територіях, що оточують підприємство [5].

Відносини з персоналом, що є основною складовою соціальної сфери підприємства, яка складається з соціально-культурного комплексу, системи соціального захисту, соціального партнерства, перекваліфікації та перепідготовки кадрів тощо, доцільно відносно підприємств і організацій споживчої коопе-

рації доповнити і пайовиками. Вважаємо, що в ринкових умовах господарювання споживча кооперація не зможе вижити без активної участі пайовиків, тобто без тих, для задоволення потреб яких вона була створена. Пайовики, як і персонал, повинні не тільки бути частиною споживчої кооперації, але і брати активну участь у її розвитку, що одночасно дозволить вирішувати не тільки соціальні й економічні проблеми, але і буде сприяти створенню конкурентоспроможності споживчої кооперації. Для того щоб активізувати пайовиків, яким нині не приділяється достатньо уваги, запропоновано використовувати світовий досвід, зокрема, це впровадження сучасних методів: участі в управлінні підприємствами і організаціями споживчої кооперації; активізації роботи маркетингу за рахунок упровадження сучасних методів у роботу з пайовиками та персоналом тощо.

Доцільно зазначити, що соціальний розвиток споживчої кооперації можливий за рахунок удосконалення економічних взаємовідносин між пайовиками і працівниками шляхом зацікавлення їх у результатах господарювання, що підвищить економічні можливості системи в реалізації соціальних цілей.

Таким чином, слід зробити висновок, що розвиток соціальної підсистеми споживчої кооперації можливий шляхом активізації не тільки персоналу, але й пайовиків. Це дозволить одночасно підвищити продуктивність праці та показники господарювання, адже можливість задоволення потреб працівників і пайовиків залежить і від економічних можливостей споживчої кооперації, логічній залежності яких буде приділено увагу в подальших дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронін О. Д. Завдання і можливості соціальної політики на сучасному етапі демографічних реформ в Україні / О. О. Воронін // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – 2004. – Вип. 5. – С. 316–324.
2. Григорьева И. Социальная политика и социальное реформирование в России в 1990-х роках / И. Григорьева. – С.Пб. : [б. и.], 1998. – 145 с.
3. Гриненко А. М. Соціальна політика : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / Гриненко А. М. – К. : КНЕУ, 2003. – 309 с.
4. Крупнік А. С. Соціально-захисна спрямованість державної соціальної політики в умовах трансформації українського суспільства : монографія / А. С. Крупнік. – Одеса : [б. в.], 2002. – 169 с.
5. Родіонов О. В. Формування соціальної відповідальності підприємства [Електронний ресурс] / Родіонов О. В. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Vsunud/2009-6E/09rovsvp.htm>. – Заголовок з екрана.
6. Соціальна відповідальність бізнесу: розуміння та впровадження [Електронний ресурс]. – К., 2005. – 41 с. – Режим доступу : http://brc.undp.org.ua/img/publications/ua_wdp_src_csr05.pdf. – Заголовок з екрана.
7. Шевчук П. Соціальна політика / П. Шевчук. – Львів : Світ, 2003. – 400 с.

УДК 330.341.1:338.48

ТУРИСТИЧНИЙ КЛАСТЕР ЯК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

О. Г. Давидова

Сьогодні досить актуальним є питання про поліпшення соціально-економічного стану в регіонах і країні в цілому. Розвиток територій залежить не тільки від вдалого розміщення, ресурсного забезпечення, наявності технологій, а й від інноваційно-інвестиційних процесів у регіонах. Для підвищення конкурентоспроможності регіонів розвинені країни світу використовують кластерну модель, що дає змогу підвищувати продуктивність окремих фірм і галузей, створює можливості для розвитку виробничого росту та сприяє створенню нового виду бізнесу, підтримуючи та впроваджуючи інноваційні технології та виводячи на національний і міжнародний ринок конкурентоспроможний продукт (виробництво товарів і надання послуг). Актуалізація застосування

кластерного підходу особливо відчутна у контексті розвитку туристичних регіонів, адже туризм має суміжні галузі – сільське господарство, виробництво товарів споживання, розвиток інфраструктури.

До питань підвищення регіональної конкурентоспроможності на основі кластеризації проявляють підвищений інтерес багато дослідників. Так, засновником кластерного підходу вважається Майкл Портер [7] та його послідовники: Крістіан Кетельс, Лоуренс Янг. Серед вітчизняних учених, які вивчали особливості розвитку кластерних утворень, доцільно відзначити В. Базилевича [3], З. Варналія [4], В. Гейця, Л. Гонтражевську [6], В. Гоблика [5], Б. Кваснюка [8] та ін. У працях обґрунтовано доцільність створення кластерів на основі ви-